

Διαπολιτισμική εκπαίδευση και πολιτισμικά πρότυπα

Απόστολος Τρομπούκης, Σχ. Σύμβουλος Π.Ε., Διδάσκων στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων & ΤΕΙ Ηπείρου

1. Εισαγωγή

Στην εισήγηση αυτή επιχειρείται η παρουσίαση εκείνων των πολιτισμικών προτύπων, που διαμέσου της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά σημεία συνάντησης και επικοινωνίας μεταξύ των αλλοδαπών μαθητών και των μαθητών αλλά και εκπαιδευτικών της χώρας υποδοχής.

Εισαγωγικά γίνεται μία αναφορά στο ρόλο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, προκειμένου να διατηρηθούν οι πολιτισμικές ταυτότητες όλων των εθνών, στην παρούσα ιστορική συγκυρία.

Στη συνέχεια προσπαθούμε να εύρουμε τα πολιτισμικά πρότυπα μέσα από την ύλη, τους στόχους και σκοπούς των ελληνικών αναλυτικών προγραμμάτων, και συγκεκριμένα μέσα από τα μαθήματα: των θρησκευτικών, της ιστορίας και της γλώσσας.

2. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης στη στήριξη των εθνικών πολιτισμών

Η δυνατότητα ενός λαού να επιβιώσει στις δύσκολες ιστορικές συνθήκες, που διέρχεται η ανθρωπότητα με τις μεταναστεύσεις των λαών και με τους ραγδαίους ρυθμούς με τους οποίους προχωρεί η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, εξαρτάται από τις ικανότητές του να ενεργοποιεί την πολιτισμική του μνήμη, να εσωτερικεύει τα δυναμικά στοιχεία της πνευματικής του παράδοσης και πάνω σ' αυτά να σφυρηλατεί τη συλλογική αυτογνωσία και συνοχή του.

Όμως αυτό για να επιτευχθεί είναι πάρα πολύ δύσκολο, διότι τα διεθνή μέσα μαζικής επικοινωνίας ως αυτόνομοι ιδεολογικοί μηχανισμοί, αντί να ενισχύσουν τη συλλογική αυτογνωσία, παρεμβαίνουν κυριαρχικά και δημιουργούν τεχνητά, ήγουν ανεξάρτητα από τη δυναμική των πραγματικών κοινωνικών αντιθέσεων, μια συντριπτική συσσώρευση ευνοϊκών παραγόντων για τα πολιτισμικά – πολιτιστικά αγαθά των ισχυρών παραγωγών.

Ακόμη, τις περισσότερες φορές, τα εγχώρια πολιτισμικά αγαθά ορισμένων λαών δεν έχουν καμία δυνατότητα να λειτουργήσουν ως ανταγωνιστές με όρους στοιχειώδους ισοτιμίας όχι σε διεθνές επίπεδο αλλά ούτε καν στο εσωτερικό της ίδιας της περιφερειακής κοινότητας. Κι αυτό, θα λέγαμε ότι, είναι ένα νέο δεδομένο στην παγκόσμια ιστορία. Διότι για πρώτη φορά, μια κοινωνία δεν μπορεί να αναπαράγει τις πολιτισμικές της αξίες στις επόμενες γενιές, το οποίο μέχρι χτες θεωρείτο ακατανόητο. Τούτο συμβαίνει γιατί η τηλεόραση εισβάλλει μέσα στο σπίτι και του τελευταίου χωριού, εξουδετερώνοντας οποιαδήποτε διαλεκτική στο πεδίο των πολιτισμικών και πολιτιστικών αγαθών και αξιών.

Έτσι γίνεται φανερό, ότι οι πέραν του Ατλαντικού διαχειριστές της τύχης της ανθρωπότητας, με τη σύγχρονη «λαίλαπα» του ρεύματος της παγκοσμιοποίησης, επιδιώκουν την ομογενοποίηση των πολιτισμών όλων των λαών προβάλλοντας τα δικά τους πολιτισμικά πρότυπα. Η Ευρώπη, από την άλλη μεριά, φαίνεται να βαδίζει προς την ενοποίηση υπό συνθήκες ενός, χωρίς προηγούμενο, πολιτισμικού βιασμού, ο οποίος πριμοδοτείται φυσικά από την προϊούσα κατάργηση των εθνικών και άλλων οριοθετήσεων και περιορισμών και οδηγεί, σύμφωνα με τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία της συλλογικής μνήμης των κοινωνιών, στην εκτόπιση μεγάλου μέρους της πολιτισμικής εμπειρίας, η οποία στηρίζει τις περιφερειακές κουλτούρες, προκειμένου να «εγγραφούν», οι πιο «αξιωματικότερες» από τις επείσακτες πολιτισμικές αξίες.

Έχουμε την αίσθηση ότι μπορούμε εύκολα να υπολογίσουμε ποιες είναι οι εμπειρίες που τείνουν να λησμονηθούν γρηγορότερα. Απλούστατα, είναι οι λιγότερο συμβιβάσιμες προς τα νέα πολιτισμικά αγαθά, εκείνες που συνιστούν απόκλιση από τα πρότυπα της διεθνούς μαζικής κουλτούρας, με άλλα λόγια, αυτές ακριβώς που συνθέτουν την πολιτισμική ιδιομορφία των περιφερειακών κοινοτήτων.

Η μονομερής αυτή ανάπτυξη της πρωτοφανούς δύναμης των διεθνών μέσων μαζικής επικοινωνίας, η οποία ισοπεδώνει λαούς και πολιτισμούς στη βάση μιας διεθνούς μαζικής κουλτούρας, ομολογουμένως, δεν είναι και η καλύτερη και ούτε καν ευρωπαϊκή, αλλά ούτε εξυπηρετεί κανένα λαό. Αυτή η υποκουλτούρα, αντίθετα, συνιστά κίνδυνο γενικής υποβάθμισης. Ένεκα αυτού του γεγονότος προβάλλει επιτακτική η ανάγκη, σε παγκόσμιο επίπεδο, η εκπαίδευση να επωμισθεί την ευθύνη και το χρέος να διεκδικήσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην υποστήριξη της φυσιογνωμίας των εθνικών πολιτισμών. Εξάλλου το πρόβλημα της παιδείας ταυτίζεται με το πρόβλημα του πολιτισμού.

Εκτός αυτών τα στίφη των μεταναστών, κυρίως από την Ασία και την Αφρική, που φτάνουν στη Δύση υπαγορεύουν την εγκαθίδρυση μιας άλλης εκπαίδευσης, η οποία θα αναγνωρίζει την ισοτιμία των πολιτισμών και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση και θα προωθεί την αμοιβαία αναγνώριση των πολιτισμών των χωρών υποδοχής και των πολιτισμικών εκφράσεων των μεταναστευτικών ομάδων και που θα εξασφαλίσει σ' όλους τους πολίτες ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και στη ζωή. Και αυτή η εκπαίδευση είναι η διαπολιτισμική εκπαίδευση.

3. Τα ελληνικά αναλυτικά εκπαιδευτικά προγράμματα στην εποχή της πολυπολιτισμικότητας

Τα νέα βασικά εκπαιδευτικά και κοινωνικοπολιτισμικά ερωτήματα, τα οποία προέκυψαν στην ποικιλόμορφη και πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία, τα τελευταία χρόνια είναι:

- ποιος θέλουμε να είναι ο άνθρωπος του 21^{ου} αιώνα, ποια τα αξιακά του πρότυπα και ποιο το κοσμοθεωρητικό του όραμα,
- και αν δια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης θα παραχωρηθεί το δικαίωμα που έχει κάθε άνθρωπος από οποιοδήποτε σημείο της γης, να μετέχει σε όλα τα πνευματικά αγαθά και τις αξίες που παρήγαγαν οι λαοί στο παρελθόν και στο παρόν.

Προφανώς η λύση στα ζητήματα αυτά εξαρτάται από το περιεχόμενο της παιδείας, η οποία στην παρούσα ιστορική συγκυρία οφείλει να προσφέρει τα αναγκαία εκείνα μορφωτικά αγαθά μέσα από το περιεχόμενο σπουδών των αναλυτικών προγραμμάτων.

Ειδικότερα, το έργο της εκπαίδευσης και της παιδείας, σε συνδυασμό με τις επιστήμες του ανθρώπου, είναι να αναδείξει τα διακριτικά γνωρίσματα των τοπικών πολιτισμών, που επιβάλλουν ένα αποκεντρωμένο ή πολυκεντρικό σύστημα, στο πεδίο της κουλτούρας πρώτα και σε συνέχεια με αυτό, και στις άλλες εκφράσεις της κοινοτικής δραστηριότητας. Στη σημερινή φάση, η ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων είναι ένας στόχος άμεσης προτεραιότητας, προκειμένου να κατοχυρωθεί η πολλαπλότητα κι έτσι να μπορέσει να λειτουργήσει, στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά του πνεύματος, μια ελεύθερη διαλεκτική αξιών, από την οποία και μόνο θα μπορούσε ίσως να προκύψει αβίαστα η συνεκτική ιδέα ενός ευρωπαϊκού και κατ' επέκταση παγκόσμιου ανθρωπισμού. Στο μείζον αυτό αίτημα οφείλει ν' ανταποκριθεί πρώτα απ' όλα η παιδεία μας αναπροσαρμόζοντας το περιεχόμενο και τους στόχους της. Με άλλα λόγια, η πολιτεία πρέπει να επανεξετάσει, να επαναθεωρήσει και να επαναπροσδιορίσει το περιεχόμενο και τους σκοπούς και στόχους αρκετών μαθημάτων, τα οποία διδάσκονται στην Πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

4. Διδακτέα ύλη και πολιτισμικά πρότυπα

4.1. Το μάθημα των θρησκευτικών

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ., με το αιτιολογικό της ανεξιθρησκίας, σε εγκύκλιό του προς τα σχολεία προτείνει οι αλλόθρησκοι και αλλοδαποί μαθητές να παρακολουθούν προαιρετικά το γνωστικό αυτό αντικείμενο των θρησκευτικών.

Έχουμε την πεποίθηση ότι μια τέτοια τακτική για το μάθημα των θρησκευτικών ευνοεί την παθολογία του πεδίου αντί την εξυγιάνσή του και επιπλέον ο διαχωρισμός αυτός είναι ελάχιστα δημοκρατικός. Και τούτο διότι η θρησκεία είναι πολιτισμικό γεγονός και ως εκ τούτου το μάθημα των θρησκευτικών θα πρέπει να εξετάζει τη συμβολή των διαφόρων θρησκειών στη συμβολική θέσπιση της ανθρωπότητας. Εξάλλου η δυνατότητα πρόσβασης στην καθολικότητα της ανθρωπίνης εμπειρίας, έμφυτη σε όλα τα έλλογα όντα, υπαγορεύει την πάταξη του θρησκευτικού αναλφαβητισμού και τη μελέτη των υπαρχόντων θρησκειών και δογμάτων.

Επίσης δεν είναι λίγοι οι επιστήμονες από την προοδευτική διάνοηση, οι οποίοι αντιτίθενται σε τέτοιου είδους επιπόλαιες εκπαιδευτικές διαδικασίες και προβάλλουν, προς τούτο, διάφορα ερωτήματα, όπως για παράδειγμα ο Regis Debray, ο οποίος διερωτάται: «Πώς είναι δυνατό να καταλάβουμε τη φυσική κατάσταση στο Ρουσσώ ή την εγγεληνική οδύσσεια αν δεν έχουμε ακούσει ποτέ να γίνεται λόγος για τον Αδάμ και την Εύα»;^[1]

Μπορεί, τα τελευταία χρόνια τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες να έχει διαμορφωθεί μία παράδοση καχυποψίας και επιφυλακτικότητας προς οτιδήποτε θρησκευτικό, καθώς αυτό ταυτίστηκε με το φανατισμό, το σκοταδισμό και την οπισθοδρόμηση, την έλλειψη ανοχής για το διαφορετικό και το πνεύμα ανελευθερίας, με τελικό αποτέλεσμα ορισμένοι να απαιτούν την έξωση των θρησκειών από την εκπαίδευση. Ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι κάτι τέτοιο και μια τέτοια άποψη συντελούν στο να μη μπορεί, πλέον, ο σημερινός μαθητής και αυριανός πολίτης να κατανοήσει τα αίτια και τις αφορμές των μεγάλων θρησκευτικών πολέμων, ιδίως κατά το 16^ο αιώνα, οι οποίοι από τη

μία συγκλόνισαν και αιματοκύλησαν την Ευρώπη, προκαλώντας ανείπωτες καταστροφές και ανθρωποθυσίες στο όνομα του Θεού, και από την άλλη ακύρωσαν στην πράξη την ενότητα της ευρωπαϊκής ηπείρου και την ειρηνική συμβίωση των διαφορετικών, από άποψη θρησκείας πληθυσμών της.

Γι' αυτό στα πλαίσια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όσον αφορά το μάθημα των θρησκευτικών, στην ελληνική εκπαίδευση, πρέπει να επαναθεωρηθούν οι τελευταίες αποφάσεις και να προωθηθεί μια λύση πάνω σε άλλη βάση πέρα από τη στρατευμένη κατηχητική ή ομολογιακή εκδοχή, έτσι ώστε να μην είναι απληροφόρητοι οι αυριανοί πολίτες για βασικές παραμέτρους των θρησκευτικών φαινομένων και της ιστορίας των θρησκειών.

Φρονούμε ότι δεν δικαιούμαστε να στερούμε τους αλλόθρησκους μαθητές από την πληροφόρηση σχετικά με τις θρησκευτικές παραδόσεις κυρίως του Ιουδαϊσμού, Χριστιανισμού. Διότι, αυτές οι παραδόσεις είναι εκείνες οι οποίες καθόρισαν όχι μόνο τη θρησκευτική ταυτότητα ή τη θρησκευτική ιστορία της Ελλάδας και κατ' επέκταση και της Ευρώπης, αλλά συνετέλεσαν ευρύτερα στη δημιουργία, σε μεγάλο μάλιστα βαθμό, του Ευρωπαϊκού πολιτισμού (ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, λογοτεχνία κ.λπ.), της πνευματικής και πολιτικής ιστορίας και της φυσιογνωμίας πολλών χωρών. Ακόμη υποβοήθησαν τον προσανατολισμό των κοινωνιών και των ατόμων μέσα στο χώρο και το χρόνο.

Ωσαύτως, η πραγματικότητα των πολυπολιτισμικών κοινωνιών επιβάλλει να ασχοληθούμε σοβαρά και απροκάλυπτα με την ετερότητα του θρησκευτικού φαινομένου. Ο Regis Debray ισχυρίζεται ότι αδυνατούμε να ερμηνεύσουμε, όχι μόνο, τα ιστορικά γεγονότα αλλά και την πολιτική επικαιρότητα των ημερών μας εάν αγνοούμε το θρησκευτικό υπόβαθρο γεγονότων όπως η 11^η Σεπτέμβρη 2001, ο πόλεμος και η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, το φαινόμενο της τζαζ και του κινήματος των μαύρων της Αμερικής για την πολιτική ισότητα κ.ά.^[2]

Σήμερα που η ελληνική κοινωνία τείνει να γίνει πολυπολιτισμική επιβάλλεται η προώθηση μιας εναλλακτικής πρότασης για το μάθημα των θρησκευτικών, η οποία θα είναι συμβατή με τις ανάγκες και την πραγματικότητα των ανοικτών πολυπολιτισμικών κοινωνιών.

Οπωσδήποτε, το εγχείρημα αυτό δεν είναι και τόσο εύκολη υπόθεση και ούτε μπορούμε να το λύσουμε αντιγράφοντας άλλα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, διότι στο θέμα της διδασκαλίας και του περιεχομένου του μαθήματος των θρησκευτικών δεν υπάρχει ένα μόνο μοντέλο αλλά είναι τόσες οι περιπτώσεις όσες και οι χώρες. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει ευρωπαϊκή νόρμα, επί του προκειμένου, και το μόνο που κάνουν όλες σχεδόν οι χώρες είναι να διαχειριστούν αυτό το θέμα με όσο το δυνατό μικρότερο κόστος στην ιστορική κληρονομιά τους και στις σχέσεις τους με τις συμβολικές δυνάμεις.

Επομένως, το θέμα αυτό είναι διεθνικό και ίσως θα πρέπει να εξετασθεί πάνω σε μια άλλη βάση, έτσι ώστε το μάθημα των θρησκευτικών, στην οποιαδήποτε εκδοχή του, να συμβάλλει, πλέον, στην άμβλυνση των διαφορών, στη συμφιλίωση, στην καλλιέργεια πνεύματος ανεκτικότητας και ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ μαθητών διαφορετικής θρησκείας και πολιτισμικής ή εθνικής προέλευσης.

4.2. Η διδακτέα ύλη και η διδακτική του μαθήματος της ιστορίας

Επίσης και στη διδασκαλία του μαθήματος της **ιστορίας** είναι αρκετά τα ερωτήματα – διλήμματα και όχι λίγες οι λανθάνουσες συγκρούσεις που αποπροσανατολίζουν τον αλλοδαπό μαθητή και τον οδηγούν σε αδιέξοδο.

Φυσικά τα νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών που εξέδωσε το Υπουργείο Παιδείας το Σεπτέμβρη του 2002 δίνουν τη διαπολιτισμική εκπαιδευτική διάσταση της διδασκαλίας της ιστορίας και αυτό φαίνεται, κυρίως, στους σκοπούς και τους στόχους όπως αυτοί είναι καταχωρημένοι. Όμως αυτή η προσπάθεια ακυρώνεται, διότι υπάρχει ανακολουθία μεταξύ των νέων αναλυτικών προγραμμάτων και των περιεχομένων των εγχειριδίων της ιστορίας που διδάσκονται στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση^[3]. Ωστόσο με τη συγγραφή σύγχρονων εγχειριδίων ιστορίας, τα οποία θα είναι εμβολιασμένα με το πνεύμα της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης είναι βέβαιο ότι οι αυριανοί πολίτες θα αποκτήσουν διαμέσου του μαθήματος της ιστορίας γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, αξίες, συμπεριφορές και πανανθρώπινα πολιτισμικά πρότυπα, όπως:

- να προσεγγίσουν την έννοια της ελευθερίας και της εθνικής ανεξαρτησίας,
- να προβληματισθούν για τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον και τον αγώνα του για την πρόοδο,
- να εμπεδώσουν βασικές ιστορικές έννοιες που έχουν σχέση με τα γεγονότα κάθε εποχής και να προβαίνουν σε συσχετισμούς, αξιολογήσεις και δυνητικές γενικεύσεις,
- να εκτιμούν τις αξίες της ανθρώπινης ζωής και της δικαιοσύνης,
- να αναγνωρίζουν την ανάγκη της διεθνούς συνεργασίας,
- να αναπτύξουν θετική στάση για τη διεθνή ειρήνη, σε συνδυασμό με το σεβασμό στο δημοκρατικό πολίτευμα και στα ανθρώπινα δικαιώματα,

- να αναπτύξουν κριτική στάση και ερευνητικό πνεύμα για τους παράγοντες που διαμορφώνουν τα ιστορικά γεγονότα,
- να σέβονται τον πολιτισμό, τη γλώσσα και τις παραδόσεις όλων των εποχών και όλων των λαών, και
- να αποκτήσουν, οπωσδήποτε, όλοι οι μαθητές εθνική συνείδηση και αγάπη για την πατρίδα τους.

Αφήσαμε τελευταίο το αγκαθώδες θέμα του πατριωτισμού, περισσότερο για να σχολιασθεί, διότι σήμερα η έννοια της φιλοπατρίας έχει παρεξηγηθεί και εκτός αυτού συγχέεται με τις έννοιες του εθνικισμού και του ρατσισμού. Θεωρούμε σκόπιμο στο συνέδριο αυτό, που έχει ως θέμα του τη διαπολιτισμική εκπαίδευση να διευκρινισθούν απόλυτα αυτές οι έννοιες, έτσι ώστε να αρθεί κάθε παρεξήγηση και να μην έχουν ενδοιασμούς και φόβους οι έλληνες εκπαιδευτικοί όταν πρόκειται να συζητήσουν την έννοια της φιλοπατρίας.

Η έννοια της φιλοπατρίας ή του πατριωτισμού, στη νεότερη ιστορική φάση, έχει συνδεθεί βέβαια με το εθνικό κράτος και την ανάγκη της εσωτερικής συνοχής και της ακεραιότητάς του απέναντι σε εξωτερικές απειλές. Ο πατριωτισμός έχει σημασιοδοτηθεί θετικά και έχει κατοχυρωθεί θεσμικά με τίτλους και μετάλλια που προσφέρονται για «εξαιρετικές υπηρεσίες προς την πατρίδα», «ηρωικές πράξεις», «εθνικούς ευεργέτες», κ.λπ., με επετείους και μνημόσυνα για τους «πεσόντες υπέρ πατρίδος», με τιμητικές άλλες διακρίσεις· αλλά και αρνητικά, με ποινικοποίηση της άρνησης υπηρεσιών προς την πατρίδα – ένα θεσμοθετημένο δίκαιο – που έχει ως αιχμή το κακούργημα της «έσχατης προδοσίας».

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι ο **πατριωτισμός** δεν είναι νεότερο εφεύρημα του αστικού εθνικού κράτους. Στην ελληνική παράδοση ανάγεται τουλάχιστον ως την αρχαϊκή περίοδο, με σημεία αναφοράς τους Περσικούς πολέμους από τη μία και την «τυραννοκτονία» από την άλλη. Αδιάφευστα τεκμήρια για τη σημασιοδότηση του πατριωτισμού ως αξίας θετικής είναι η διαχρονικότητα ορισμένων μνημείων του λόγου, όπως η ομηρική ρήση «Εις οιωνός άριστος, αμύνεσθαι περί πάτρης», το κλασσικό «Ίτε παίδες Ελλήνων» και ο βυζαντινός ύμνος «Τη Υπερμάχω Στρατηγώ», που καταξιώνουν την υπεράσπιση της πατρίδας.

Έτσι, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, ο πατριωτισμός είναι μια διαχρονική αξία, γιατί αντιπροσωπεύει τη σύνθεση του ατομικού με το κοινωνικό. Μ' αυτή την αξία και μ' αυτό το ιδεώδες ανατράφηκαν και διαμορφώθηκαν, στη δική μας τουλάχιστον παράδοση, οι άνθρωποι από την αρχαιότητα· κι έμαθαν να θυσιάζουν αδίσταχτα τη ζωή τους γι' αυτά.

Αντίθετα, η έννοια του **εθνικισμού** είναι εννοιολόγημα των νεότερων χρόνων (18^{ος} αιώνας και μετά) και συνδέεται με τους στόχους ολοκλήρωσης του εθνικού κράτους (η γεωγραφική έκταση του κράτους οφείλει να συμπίπτει με τα όρια διασποράς της εθνότητας). Συνεπώς, ο εθνικισμός ορίζεται σημασιακά ως επιθετικός (και κατακτητικός), στοιχείο που τον διακρίνει από τον πατριωτισμό. Επιπλέον ο εθνικισμός καταρχήν είναι ευρωπαϊκή ιδέα, η οποία ιστορικά απόκτησε αρνητική σημασιοδότηση, μάλιστα από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, εξαιτίας ακραίων πολιτικών εκφάνσεών της, όπως ο φασισμός και ο ναζισμός (εθνικοσοσιαλισμός).

Τέλος ο **ρατσισμός** διακρίνεται από τις πιο πάνω αναφερθείσες έννοιες, γιατί βασίζεται στο ιδεολόγημα της φυλετικής ανωτερότητας, που συνεπάγεται την υποτίμηση των αλλόφυλων και νομιμοποιεί την ανισότητα ακόμη και την άσκηση βίας εις βάρος φυλετικών μειονοτήτων. Ο ρατσισμός έχει την αφετηρία του – όπως πολλοί ισχυρίζονται – στην Αμερική και είναι εξ ορισμού αρνητικά σημασιοδοτημένος.

Κάναμε αυτές τις αναφορές στις τρεις αυτές έννοιες, διότι μολονότι ιστορικά και σημασιακά είναι διαφορετικές και διακριτές μεταξύ τους, ωστόσο παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια, μια χαρακτηριστική επίταση της σημειωτικής δραστηριότητας γύρω από αυτές ακριβώς τις έννοιες, με στόχο την εξίσωσή τους. Μάλιστα, πολλάκις, ο θετικός όρος πατριωτισμός να ταυτίζεται με τον εθνικισμό, σε μια χρήση που να υπονοεί ως αυτονόητη και τη συνύπαρξη της έννοιας του ρατσισμού.

4.3. Το μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Γλώσσα)

Οι λόγοι οι οποίοι μας υπαγορεύουν να προτάξουμε το μάθημα της λογοτεχνίας, ως πρότυπο διαπολιτισμικής διαπαιδαγώγησης, είναι πολλοί:

- Κατ' αρχήν, η λογοτεχνία ανήκει, μ' όλες τις ιδιαιτερότητες που τη χαρακτηρίζουν στα γλωσσικά επικοινωνιακά συστήματα. Είναι δηλαδή μια γλώσσα μέσα στη γλώσσα, που, παρ' ότι «σημαίνει διαφορετικά» από το γλωσσικό σύστημα, ενσωματώνει επιπλέον όλο το εύρος των σημειωτικών και σημασιοδοτικών δυνατοτήτων της γλώσσας. Με άλλα λόγια είναι κοντά στη γλώσσα ένα από τα πληρέστερα «σύνθετα συστήματα επικοινωνίας».
- Προσέτι, πρέπει να σημειώσουμε ότι και το ποιητικό μήνυμα, με τη δομή του και την υλικότητά του, προκαλεί σύνθετα ερεθίσματα στο δέκτη, αισθητηριακά και ψυχοδιανοητικά, τα οποία καταλήγουν στο νευρικό σύστημα και με τη ρυθμιστική παρέμβαση του «μεγάλου

συμπαθητικού» ασκούν μια λειτουργία εναρμόνισης των αισθητηριακών, ψυχικών και διανοητικών λειτουργιών των ανθρώπου ανεξαρτήτου φύλου, εθνότητας και φυλής. Απ' αυτή την εναρμόνιση απορρέει εκείνη η ψυχοσωματική ευφορία, που ονόμασαν κατά καιρούς από την αρχαία Ελλάδα μέχρι σήμερα «κάθαρση», «απόλαυση», «αισθητική συγκίνηση». Συνεπώς, το ποιητικό μήνυμα είναι το μόνο που αναπτύσσει ισότιμα και ολόπλευρα όλες τις διαστάσεις της οποιασδήποτε ανθρώπινης προσωπικότητας και αποτελεί, γι' αυτό, ένα μοναδικό μορφωτικό αγαθό. Με αυτή την έννοια μπορούμε ανεπιφύλακτα να ισχυριστούμε ότι το ποιητικό μήνυμα αποτελεί, όντως, ένα προνομιακό πεδίο για τη στήριξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

- Υ.** Επίσης ένα άλλο πολιτισμικό πρότυπο το οποίο κυριαρχεί στα κείμενα της ελληνικής λογοτεχνίας, που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια η «γλώσσα μου», είναι οι μυθικές εκφράσεις της σχέσης ατόμου – κοινωνίας. Στα δημοτικά τραγούδια αλλά και σε πολλά λογοτεχνήματα, ο ήρωας της υπόθεσης εμφανίζεται ως μια ισχυρή ατομικότητα, φορέας των φυσικών αξιών, η οποία ωστόσο συνθέτει και εναρμονίζει τη συνείδηση του ατομικού Εγώ με τη συνείδηση του «ανθρώπινου προσώπου», δηλαδή την ταύτιση του Εγώ με την αξία άνθρωπος. Η ταύτιση αυτή εκφράζεται χαρακτηριστικά στον τύπο του Ήρωα – Προμάχου^[4], ο οποίος σπεύδει να προκινδυνεύσει για τη σωτηρία της μικρής του κοινότητας από κάθε εξωτερική επιβουλή, επιβεβαιώνοντας στην πράξη την προτεραιότητα του συλλογικού απέναντι στο ατομικό. Πρόκειται για έναν ήρωα που αντλεί την κοινωνική του αυθεντία όχι από τη δύναμη επιβολής που διαθέτει αλλά από το γεγονός ότι θέτει αυτή τη δύναμη στην υπηρεσία του συνόλου. Έναν ήρωα, που είναι παράδειγμα και πρότυπο μίμησης, που είναι έτοιμος κάθε στιγμή να σκοτωθεί αυτός για να ζήσουν οι άλλοι, όχι να σκοτώσει τους άλλους για να ζήσει αυτός, όπως συμβαίνει με τους ήρωες της σύγχρονης μαζικής κουλτούρας του αμοραλισμού και της φιλαυτίας.
- Δ.** Επιπλέον η αντίληψη της ενότητας ανθρώπου – κόσμου, είναι το θεμέλιο της νεοελληνικής κουλτούρας, που μυθικά εκφράζεται στη σχέση φύση – άνθρωπος, μάνα – γιος και η οποία συνεπάγεται την ισορροπία ανάμεσα στον πολιτισμό και τη φύση. Η αρχή αυτή υλοποιείται σ' ένα αίσθημα ευθύνης του ανθρώπου απέναντι σ' ολόκληρη τη φύση, που επιβάλλει την αρμονική συμβίωση όλων των όντων και αποτρέπει την αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πηγών και τον κίνδυνο της οικολογικής καταστροφής.^[5] Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου μέσα από τέτοια κείμενα έχουν εκπονηθεί αξιόλογα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα οποία έγινε ιδιαίτερη εμβάθυνση των σχέσεων άνθρωπο – φύσης.
- Ε.** Εκτός αυτών, απόρροια της ως άνω κοσμοθεωρητικής αρχής είναι η αντίληψη ότι η φύση αποτελεί πηγή όλων των αξιών. Οι υγιείς πολιτισμικές αξίες είναι αυτές που βρίσκονται σε αρμονία προς τις φυσικές αξίες. Αυτό εκφράζει η αρχή της ισοτιμίας φυσικών και ηθικών αξιών, που φέρνει σε αρμονία τις υλικές και ηθικές ανάγκες και αιτήματα του ανθρώπου. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η αντίληψη, για την «αγιότητα των αισθήσεων», αντίληψη που, παρεμπιπτόντως ως σημειωθεί ότι, αποενοχοποιεί τον έρωτα και καταφάσκει τις ζωικές αξίες. Στο μυθικό επίπεδο η ίδια αντίληψη εκφράζεται με τον αγώνα του ήρωα να επιβάλλει τις φυσικές αξίες ως αξίες κοινωνικές.
- ΣΤ.** Ωσαύτως, η ταύτιση του κάλλους και του αγαθού στη νεοελληνική λογοτεχνία καθιερώνεται με ανώτερα αξιολογικά κριτήρια και όχι με ψευδεπίγραφες συνθέσεις. Ό,τι σκληρό, απάνθρωπο και ανήθικο δεν γίνεται να θεωρηθεί ωραίο. Η αρχή αυτή απορρίπτει τις ιδεολογίες των άκρων και κάθε άτεγκτη και εντέλει άδικη ηθική.
- Ζ.** Τέλος η διάκριση ανάμεσα στο δίκαιο και στο νόμιμο, είναι ένα άλλο διακριτικό γνώρισμα της ελληνικής κουλτούρας, στο οποίο ο Έλληνας εκπαιδευτικός πρέπει να δώσει ιδιαίτερη έμφαση. Το δίκαιο, πρωταρχική κοινωνική αξία μέσα στην παράδοσή μας, δεν πάει, σχεδόν ποτέ, μαζί με την εξουσία. Η εξουσία έχει το νόμο αλλά όχι το δίκιο. Στο μύθο του Προμηθέα, η θεϊκή εξουσία υπηρετείται από το δίδυμο Κράτος και Βία. Στη νεοελληνική μυθολογία, ο φορέας της εξουσίας είναι κατά κανόνα κακός και άδικος, το δίκιο είναι συνήθως με το μέρος του αδύνατου, του κατατρεγμένου, του παράνομου.

5. Συμπέρασμα

Η σύνθεση που εκθέσαμε συνοπτικά σ' αυτή την εισήγηση, έχουμε την πεποίθηση ότι μπορεί να αποτελέσει ένα μέρος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, έτσι ώστε πάνω σε τέτοιου είδους πολιτισμικά πρότυπα να οικοδομηθεί η αυτοσυνείδηση της νέας γενιάς, σε οικουμενικό επίπεδο, προκειμένου οι άνθρωποι στην αυγή της νέας χιλιετίας να γίνουν ζωντανοί και ενεργητικοί φορείς μιας διαπολιτισμικής διαλεκτικής, να αποκτήσουν εθνική συνείδηση και πλανητική ευθύνη, για να μπορέσουν να διαμορφώσουν το ανθρώπινο ιδεώδες της αυριανής πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

Σημειώσεις

1. Ντεμπρέ Ρ., Η διδασκαλία της θρησκείας στο ουδετερόθρησκο σχολείο, Βιβλιοπωλείο της «Εστίας», Αθήνα 2004, σ. 50.
2. Ο Ρεζίς Ντεμπρέ, γκεβαρικός επαναστάτης κατά τη νεότητά του, σύμβουλος αργότερα του Φρανσουά Μιτεράν, ασχολείται τα τελευταία χρόνια εντατικά με το θρησκευτικό φαινόμενο. Η αναφορά μας αυτή βρίσκεται στο υπόμνημα που υπέβαλε στο γαλλικό Υπουργείο Παιδείας, κατόπιν παραγγελίας του υπουργού Ζακ Λάνγκ.
3. Βλ. σχετικά, Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών και Αναλυτικά προγράμματα σπουδών, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα 2002, τ. Α', σ. 225 – 260.
4. Βλ. σχετικά Καψωμένος Ε., Νεοελληνική ποίηση και πολιτισμική παράδοση, Πανεπιστ. Σημειώσεις, Γιάννενα 1997.
5. Βλ. σχετικά, ό.π.

Βιβλιογραφία

- Γεωργογιάννης, Π. Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1999.
- Γεωργογιάννης, Π. Η διδακτική της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας – Μια διδακτική πρόταση. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ.) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Άρτα 10-11 Δεκεμβρίου 2004.
- Γκόντοβος, Α. Εκπαίδευση και Ετερότητα, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.
- Καψωμένος, Ε. Νεοελληνική Ποίηση και Πολιτισμική Παράδοση, Πανεπ. Σημειώσεις, Γιάννενα 1997.
- Καψωμένος, Ε. ο Σολωμός και η Ελληνική Πολιτισμική Παράδοση, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα 1998.
- Ντεμπρέ, Ρ. Η Διδασκαλία της Θρησκείας στο Ουδετερόθρησκο Σχολείο, εκδ. βιβλιοπωλείο ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα 2004.